

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Αρχαιολογία του τοπίου: Θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις

Ενότητα 3.3: Funerary landscapes east of Lasithi,
Crete, in the Bronze Age

Γιώργος Βαβουρανάκης
Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

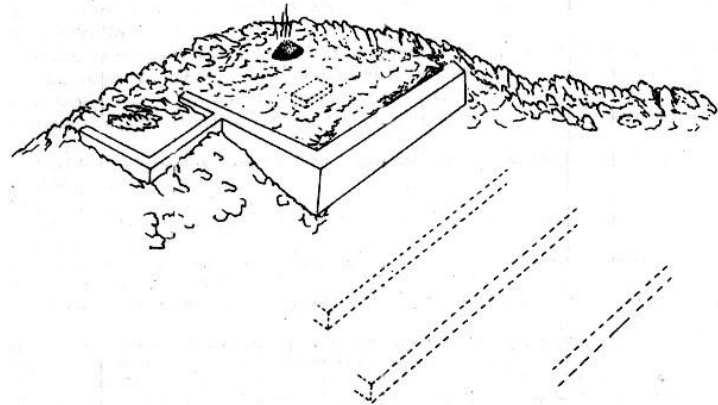
Funerary landscapes east of Lasithi, Crete, in the Bronze Age

Giorgos Vavouranakis

Η αφορμή: Το τοπίο στη μινωική αρχαιολογία

1

Η αφορμή: Το τοπίο στη μινωική εικονογραφία

2

4

3

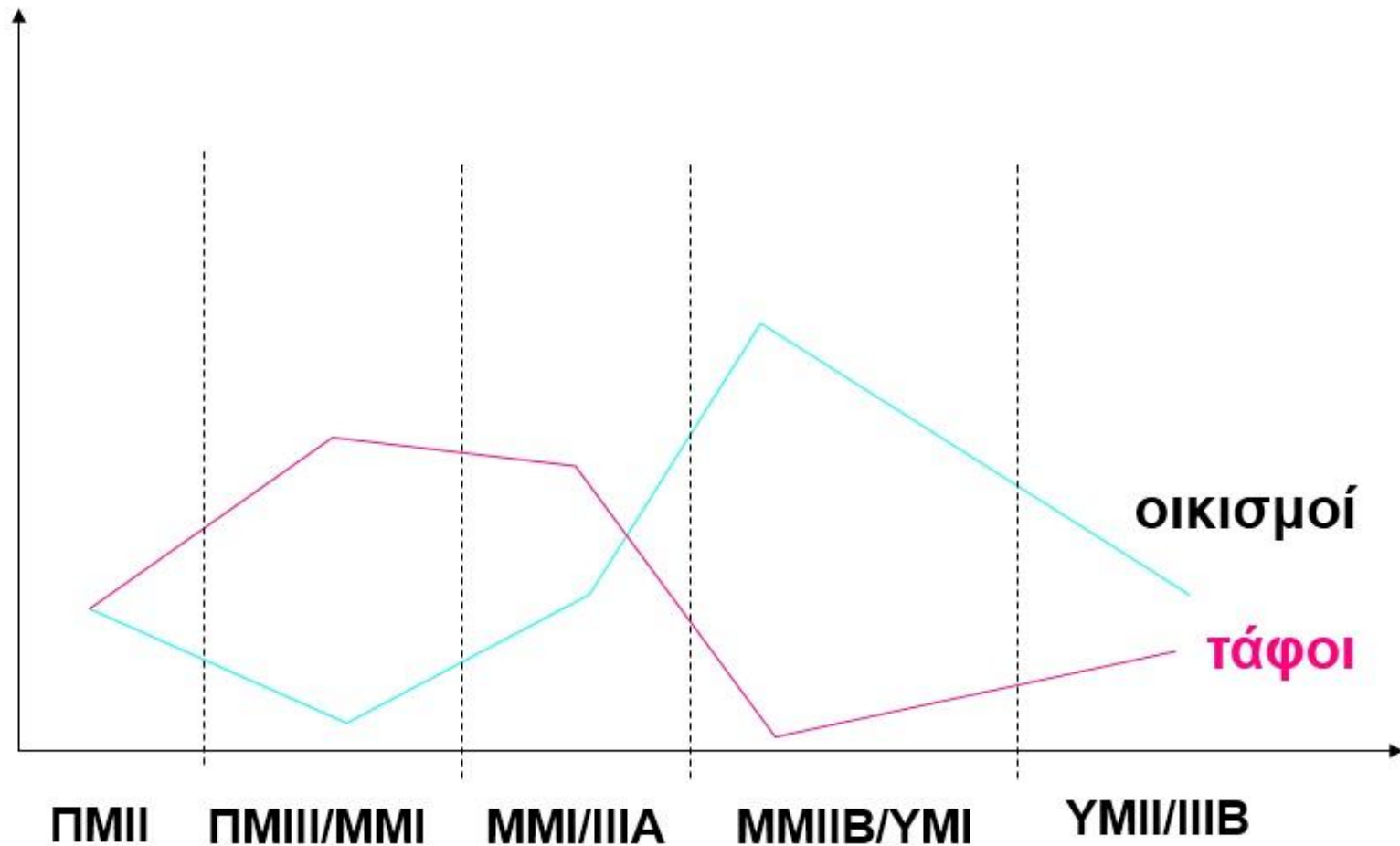
6

5

Το αρχαιολογικό πρόβλημα: Αλλαγές στη μνημειακότητα

Το ερμηνευτικό πρόβλημα: Οι διαδικαστικοί

Προανακτορικές ηγετικές ομάδες

- Τρίχωροι τάφοι
- Τελετουργικοί χώροι
- Χρυσά κ.ά. κοσμήματα
- Χάλκινα αντικείμενα

Μικρές κοινωνίες
Συλλογικότητα - κοινότητα
Φαινόμενα μικρής εμβέλειας
Προετοιμασία ανακτορικής εξουσίας

Ανακτορικές ηγετικές ομάδες

- Λακκοειδείς τάφοι
- Λιτή κτέριση - λάρνακα
- Ανάκτορα
- Έλεγχος ιερών κορυφής

Ευρέα κοινωνικά σύνολα
Αστική ζωή - ατομισμός
Φαινόμενα μεγάλης εμβέλειας
Οικονομική-κοινωνική συγχώνευση
Θεσμοθετημένη εξουσία

Η κριτική του “θρησκευτικού μοντέλου”

- Η λάρνακα εισάγεται ως οστεοφυλάκιο.
- Αρχικά αποτελεί πρακτικό τρόπο ταφής.
- Μαρτυρείται από τον ΠΜ Ι Πύργο και την ΠΜ ΙΙΙ Παχειά Άμμο.
- Η διαφορά των “πλούσιων” και “φτωχών” τάφων δεν είναι τόσο έντονη.
- Δεν μπορεί να αποδειχθεί ότι συγκεκριμένοι τάφοι ανήκουν σε συγκεκριμένες οικογένειες.
- Οι χτιστοί τάφοι των Γουρνιών είναι Παλαιοανακτορικοί.
- Η ανατολική Κρήτη δεν έχει ανάκτορα μέχρι και την ΜΜ ΙΙΒ.
- Η ταφή σε λάκκο επικρατεί των χτιστών τάφων.
- Ο Χρυσόλακκος στα Μάλια είναι αρχιτεκτονικά ανάλογος της Αγοράς και όχι του Ανακτόρου.

Άρα η λάρνακα και οι αλλαγές στα ταφικά έθιμα είναι αποτέλεσμα αλλαγών στη θρησκευτική ιδεολογία και μόνο.

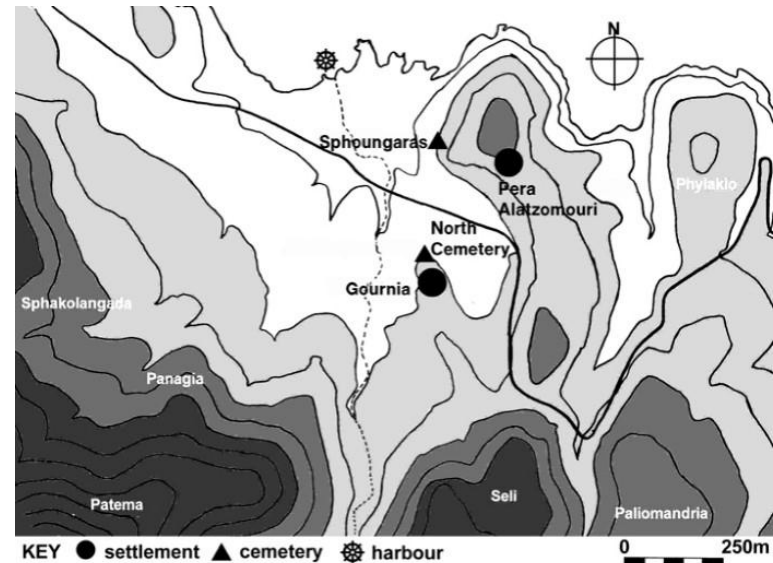
Η μέση λύση

- Οι αλλαγές στην ταφική μνημειακότητα συνδέονται με τις ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές.
- Οι αλλαγές αυτές δεν συμβαίνουν αντανακλαστικά.
- Υπάρχει περιθώριο για την ανθρώπινη πρωτοβουλία και επιλογή.
- Η ανθρώπινη δράση ως στρατηγικά οργανωμένη και νοηματοδοτημένη.
- Η δράση αυτή εκφράζεται μέσα από την ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ αρχιτεκτονική σηματοδότηση του τοπίου.
- Πώς συνδέονται ανθρώπινη δράση, τοπίο, αρχιτεκτονική και ταφικά έθιμα με αμφίδρομη σχέση;

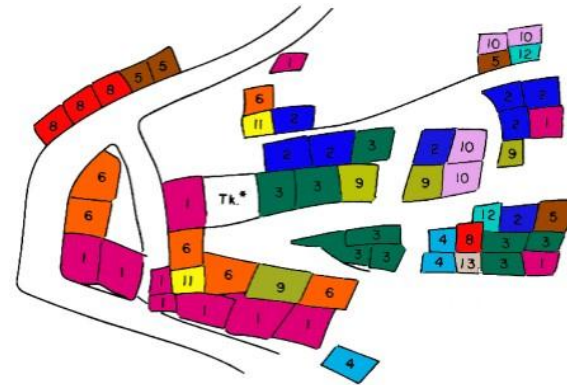
Το τοπίο ως επιφάνεια της γης

- Η επιφάνεια της γης προσφέρει συγκεκριμένες δυνατότητες και έχει εξίσου συγκεκριμένους περιορισμούς.
- Στην Κρήτη (ειδικά στην ανατολική) υπάρχει η εύφορη περιοχή Ιεράπετρας και μικρές κοιλάδες, κυρίως παράλιες, καθώς και μικρά οροπέδια.

Το τοπίο ως παράγωγο της ανθρώπινης δραστηριότητας

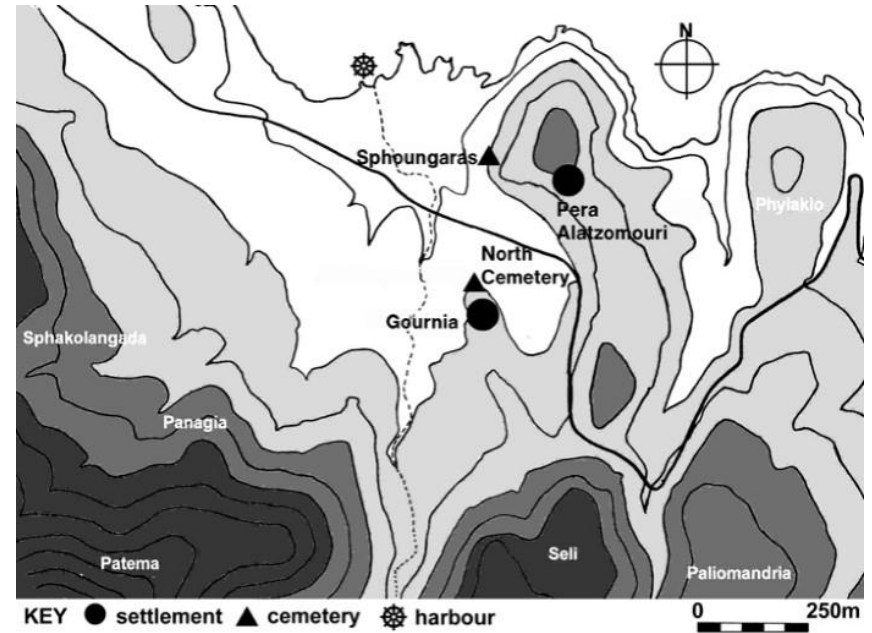
- Ο όρος “taskscape” του Ingold
- Ο Heidegger και το παράδειγμα της γέφυρας και του ποταμού
- Το τοπίο ως αποτέλεσμα της διαδραστικής σχέσης ανθρώπου και περιβάλλοντος
- Το χωριό “Γλέντι”

7

Το τοπίο ως παράγωγο της ανθρώπινης δραστηριότητας [2]

Το παρελθόν τοπίο ως παράγοντας ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ

- Διαφορετικές δραστηριότητες δημιουργούν διαφορετικά τοπία.
- Η ταφική δραστηριότητα δημιουργεί το κατεξοχήν τοπίο του παρελθόντος.
- Το τοπίο αυτό επαναπροσδιορίζει τον τρόπο θέασης και βίωσης του καθημερινού τοπίου.
- Η ταφική δραστηριότητα είναι εύθραυστη ως δομή. Συνεχής συμπλήρωση με υλικές υπομνήσεις.
- Επομένως προσδιορίζεται από το καθημερινό τοπίο.
- Αλλαγή μέσα από τη συμπλήρωση λόγω της συμπύκνωσης του νοήματος.
- Παλαιά και νέα ταφικά τοπία σε διαδραστική σχέση.

Δύο μηχανισμοί αλλαγής του ταφικού τοπίου

- Εξωτερική αλλαγή σύμφωνα με τα μέχρι τώρα διαδικαστικά πρότυπα.
- Εσωτερική αλλαγή μέσα από τη συμπλήρωση της ταφικής τελετουργίας.

Μεθοδολογικές ερωτήσεις

- Οι τάφοι μέσα στον τοπογραφικό τους περίγυρο.
- Οι τάφοι στον κοινωνικό τους περίγυρο (άλλες θέσεις).
- Οι τάφοι σε σχέση με παλαιότερες χρήσεις του χώρου.

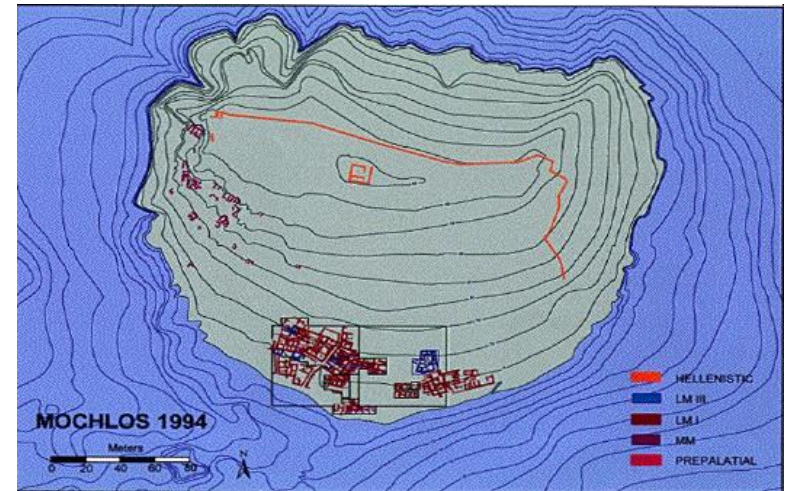
- Η ταφική αρχιτεκτονική και μνημειακότητα.
- Η ταφική αρχιτεκτονική σε σχέση με την οικιστική αρχιτεκτονική.
- Η ταφική αρχιτεκτονική σε σχέση με παλαιότερες πρακτικές.

- Η διαχείριση του νεκρού σώματος: αμεσότητα, προσβασιμότητα και η συχνότητα επίσκεψης στο νεκροταφείο.
- Ταφικά κτερίσματα: ωραιοποίηση νεκρού σώματος και επιμνημόσυνες τελετές.

Πρώιμη Προανακτορική περίοδος

- Τοπογραφικά εμφανείς τάφοι
- Κοντά αλλά όχι ορατοί από οικισμό
- Συνήθως επάνω σε κατάλοιπα ΝΛ δραστηριότητας

9

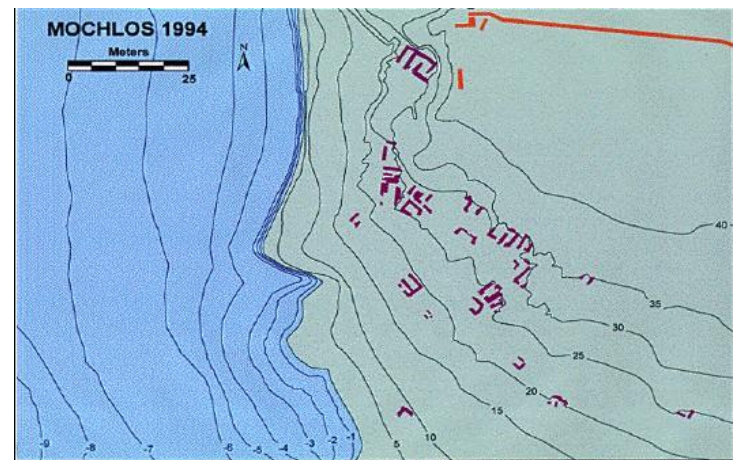

10

Πρώιμη Προανακτορική περίοδος [2]

- Τάφοι με στοιχεία οικιστικής αρχιτεκτονικής
- Περίπλοκος αρχιτεκτονικά χώρος
- Οργανική αρχιτεκτονική αναφέρεται στο δεσμό με το παρελθόν

11

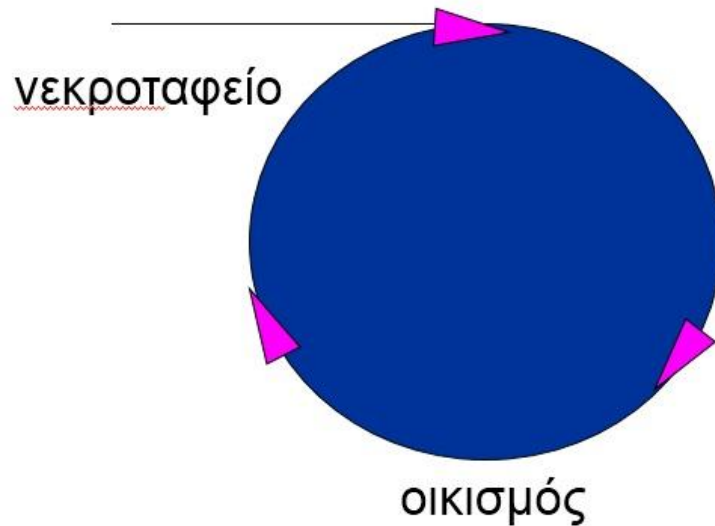

Πρώιμη Προανακτορική περίοδος [3]

- Δευτερογενής ανακομιδή οστών
- Κτερίσματα σχετικά με το ανθρώπινο σώμα
- Εισηγμένα - αναφορές στο θαλάσσιο τοπίο

12

13

Πρώιμη Προανακτορική περίοδος [4]

- Τοπίο προγόνων.
- Ταφικές τελετές - όχι τόσο επιμνημόσυνες.
- Αρχιτεκτονική σε σχέση με κόσμο ζωντανών.
- Επανερμηνεία της σημασίας των ΝΛ σπηλαίων.
- Αγκύρωση της ανθρώπινης δραστηριότητας και της κοινοτικής ταυτότητας.
- Η σημασία των πρώτων εκτεταμένων οικισμών σε σχέση με την ιδιοκτησία και τη χρήση της γης.
- Ταυτόχρονες αναφορές στο “εξωτικό” τοπίο.

Ύστερη Προανακτορική περίοδος

- Τάφοι πολλοί και άρα εμφανείς.
- Αρχιτεκτονική πιο οικιόμορφη από ποτέ.
- Εισαγωγή λάρνακας - αποκοπή νεκρού από ζωντανούς.
- Μείωση εισηγμένων - έμφαση στη συμβολική αναγέννηση της γης.
- Φαγητό και ποτό για τους ζωντανούς αντί για ωραιοποίηση σώματος νεκρού.

Ύστερη Προανακτορική περίοδος [2]

- Τάφοι πολλοί και άρα εμφανείς.
- Αρχιτεκτονική πιο οικιόμορφη από ποτέ.
- Εισαγωγή λάρνακας - αποκοπή νεκρού από ζωντανούς.
- Μείωση εισηγμένων - έμφαση στη συμβολική αναγέννηση της γης.
- Φαγητό και ποτό για τους ζωντανούς αντί για ωραιοποίηση σώματος νεκρού.

14

15

Ύστερη Προανακτορική περίοδος [3]

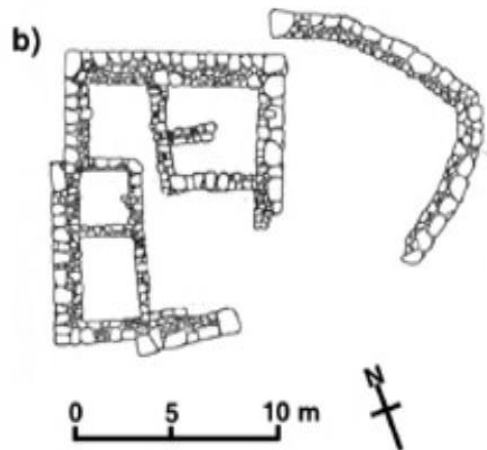
- Τοπίο παράδοσης.
- Οργανική συνέχεια κόσμου ζωντανών.
- Έμφαση στη μνήμη των ζωντανών όχι στο ταξίδι του νεκρού.
- Αλλαγή κέντρου βάρους προς το παρόν αντί για το παρελθόν.

- Οι ταραγμένες συνθήκες της εποχής.
- Οργανική σχέση με το παρελθόν - επανερμηνεία - εσωτ. αλλαγή.
- Δημιουργία προϋποθέσεων και για περαιτέρω αλλαγές.

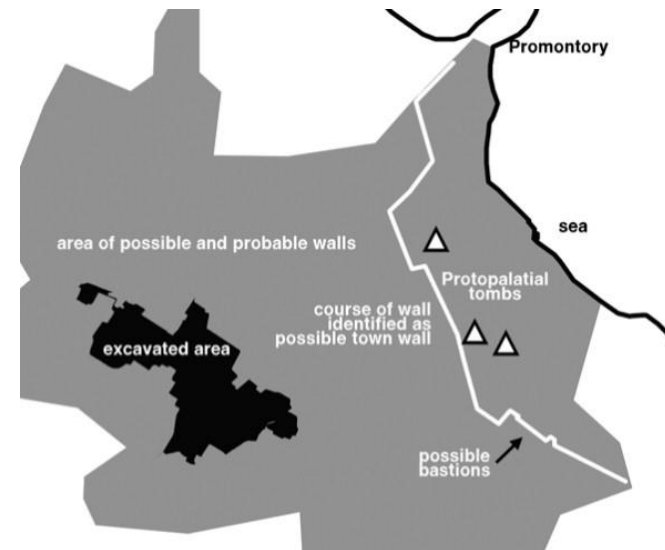

Παλαιοανακτορική περίοδος

- Συνέχιση παλαιότερων πρακτικών
- Ελάχιστοι νέοι τάφοι
- Οικιόμορφη αρχιτεκτονική
- Λακκοειδείς ως αποτέλεσμα της απώλειας του ταφικού νοήματος της αρχιτεκτονικής
- Άλλες μορφές μνημειακότητας

16

17

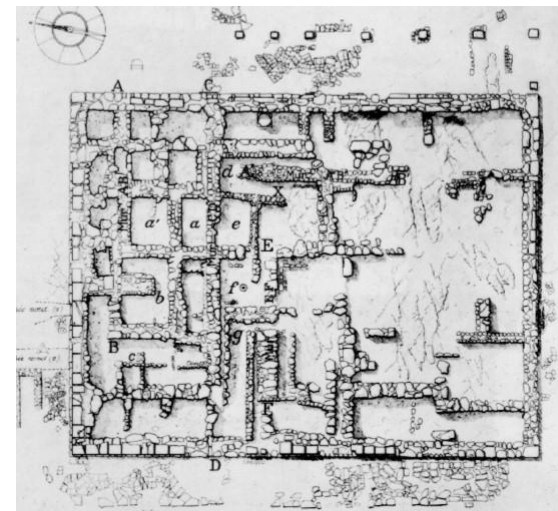

Παλαιοανακτορική περίοδος [2]

- Ο σεβασμός προς την παράδοση ενθαρρύνει την παγίωση και την περιθωριοποίηση του ταφικού τοπίου.
- Οι αλλαγές στην κλίμακα της κοινωνικής δράσης επιτείνουν την περιθωριοποίηση και την απώλεια του νοήματος της ταφικής δραστηριότητας, η οποία παραμένει σταθερή, σε περίοδο όμως ζυμώσεων.
- Επιμνημόσυνες τελετές δίνουν έμφαση στους ζωντανούς και όχι στους εγκιβωτισμένους και απρόσιτους νεκρούς.

18

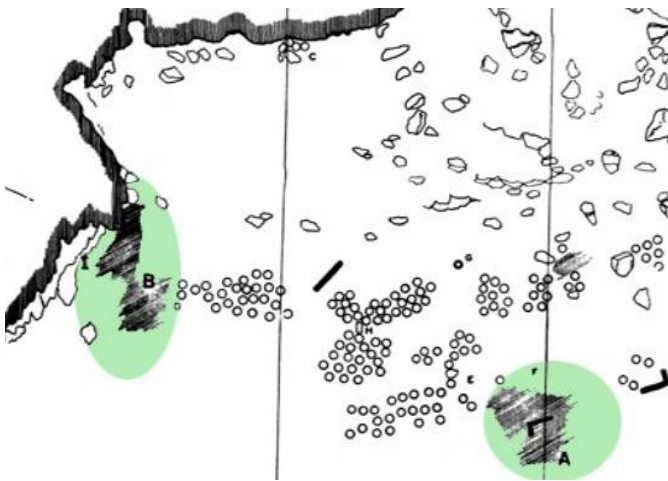

19

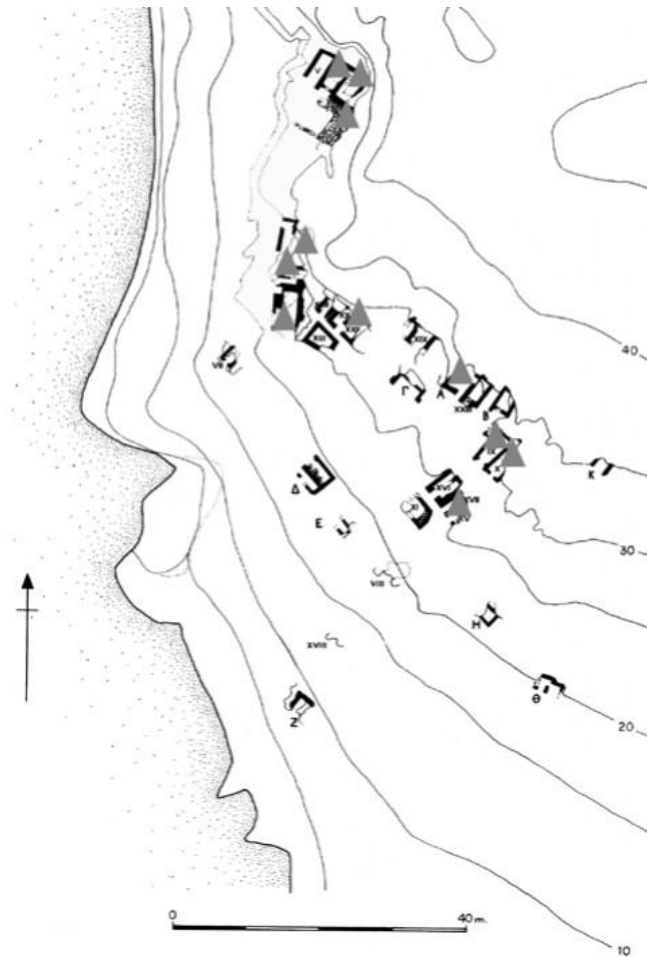

Νεοανακτορική περίοδος

- Ελάχιστα νέα νεκροταφεία - χρήση παλαιών.
- Καθόλου εμφανείς οι τάφοι, πιθανόν οι νεκροί στη θάλασσα.
- Ταφικοί λάκκοι και επαναχρησιμοποίηση παλαιών τάφων.
- Κανείς συσχετισμός με κόσμο ζωντανών.
- Καμία αρχιτεκτονική διαμόρφωση του νεκροταφείου.

20

21

Νεοανακτορική περίοδος [2]

- Ελάχιστες αποθέσεις και κτερίσματα - στο Μόχλο για συγκεκριμένους λόγους.
- Εγκιβωτισμός νεκρού σε λάρνακα.
- Τοπίο νεκρών περιθωριοποιείται πλήρως.
- Βρίσκεται σε αντίθεση με τοπίο ζωντανών.
- Ελάχιστες δυνατότητες διαδραστικής σχέσης.
- Ο Μόχλος δείχνει ότι το τοπίο του παρελθόντος είναι αναγνώσιμο και άρα εξακολουθεί να αποτελεί κοινωνικό παράγωγο.
- Ουσιαστικά παγιοποίηση παλαιοανακτορικών τάσεων.
- Ταυτόχρονα η ανάπτυξη των πόλεων, των ανακτόρων, των επαύλεων και άλλων αγροτικών και βιοτεχνικών εγκαταστάσεων ωθεί τους τάφους στο περιθώριο.
- Το τοπίο της καθημερινής ζωής.

22

Σύνοψη

- Πρώιμη Προανακτορική: Τοπίο προγόνων
 - Ύστερη Προανακτορική: Τοπίο παράδοσης
 - Παλαιοανακτορική: Τοπίο συνέχειας
 - Νεοανακτορική: Τοπίο καθημερινότητας
-
- Το ταφικό τοπίο μόνιμα σε σχέση με τον περίγυρό του, τοπογραφικό και κοινωνικό.
 - Αλλαγή στο ταφικό τοπίο λόγω αλλαγών στο κοινωνικό πεδίο.
 - Επίσης λόγω συνεχούς παγίωσης των πρακτικών του παρελθόντος μέσα από τον υπερτονισμό τους.
 - Στρατηγική χρήση αρχιτεκτονικής για τονισμό συγκεκριμένων τοπογραφικών χαρακτηριστικών και δημιουργία ανθρωπογενούς χώρου ή αλλιώς τόπου.

Τέλος

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη εδώ <http://eclass.uoa.gr/courses/ARCH366/>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Γιώργος Βαβουρανάκης 2015. Γιώργος Βαβουρανάκης. «Αρχαιολογία του τοπίου: θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Ενότητα 3.3: Funerary landscapes east of Lasithi, Crete, in the Bronze Age». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015.

Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://opencourses.uoa.gr/courses/ARCH11/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/5)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Χώροι αποθήκευσης με πιθάρια στο δυτικό τμήμα. Copyrighted.

<http://www.heraklion.gr/files/186/1121/k5s.jpg>

Εικόνα 2: Σφραγιστικό δαχτυλίδι από το νησί Μόχλος της Κρήτης. Εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου. Seager, R.B. 1912. Explorations in the Island of Mochlos. Boston and New York: The American School of Classical Studies at Athens.

Copyrighted. <https://s-media-cache->

[ak0.pinimg.com/236x/f0/8c/54/f08c54c4a69a820345aa7d381f246b9c.jpg](https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/f0/8c/54/f08c54c4a69a820345aa7d381f246b9c.jpg)

Εικόνα 3: Φαιστός. Πίθος με γραπτή διακόσμηση θαλάσσιου θέματος.

Παλαιοανακτορική περίοδος. Copyrighted.

http://www.ime.gr/CHRONOS/02/crete/images/texnes/keramiki/mar_pith.gif

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/5)

Εικόνα 4: Μινωική κεραμική. Copyrighted.

<http://www.botanicahills.com/images/secciones/pic3.jpg>

Εικόνα 5: Marine Style Late Minoan. Copyrighted.

<http://www.historywiz.com/images/greece/minoanvesselmarine.jpg>

Εικόνα 6: Τοιχογραφία με σκηνή φύσης και πτηνού. Copyrighted.

<http://classics.unc.edu/files/2014/05/PM-HFresc.jpg>

Εικόνα 7: A village viewed as family clusters. Herzfeld, M. 1985. The Poetics of Manhood. Contest and Identity in a Cretan Modern Village. Princeton: Princeton University Press. Copyrighted.

Εικόνα 8: Φωτογραφία του Μόχλου, 1908. Seager, R.B. 1909. Excavations on the Island of Mochlos, Crete, in 1908. American Journal of Archaeology 13: 273-303. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (3/5)

Εικόνα 9: Κάτοψη του νεκροταφείου του Μόχλου. Soles, J.S. 1992. The Prepalatial Cemeteries at Mochlos and Gournia and the House Tombs of Bronze Age Crete. Hesperia Supplement XXIV. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted.

Εικόνα 10: Αγγεία του νεκροταφείου του Μόχλου. Seager, R.B. 1912. Explorations in the Island of Mochlos. Boston and New York: The American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted.

Εικόνα 11: Κάτοψη του νεκροταφείου του Μόχλου. Copyrighted.

<https://www.uncg.edu/arc/Mochlos/Images/mcem.gif>

Εικόνες 12-13: Χρυσά κοσμήματα που βρέθηκαν στο νεκροταφείου του Μόχλου. Copyrighted.

Εικόνες 14-15: Ευρήματα του τάφου XI και γυναικείο ειδώλιο του τάφο XIII από το νεκροταφείο του Μόχλου. Seager, R.B. 1912. Explorations in the Island of Mochlos. Boston and New York: The American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (4/5)

Εικόνα 16: Κάτοψη φυλακίου. Copyrighted.

Εικόνα 17: Map of the area of Roussolakkos indicating the excavated and surveyed area, as well as the course of the possible enceinte wall in relation to burial sites. MacGillivray, J.A., L.H. Sackett, D. Smyth, J. Driessen, D.G. Lyness, B.A. Hobbs and A.A.D. Peatfield 1984. An Archaeological Survey of the Roussolakkos Area at Palaikastro. Annual of the British School at Athens 79: 129-159. Copyrighted.

Εικόνα 18: Πήλινο ειδώλιο λατρευτού θεότητας με εγχειρίδιο από το "ιερό κορυφής" του Πετσοφά της ανατολικής Κρήτης. Copyrighted.
<https://o.quizlet.com/i/31gKZoR1aau-8gvk82Xv6Q.jpg>

Εικόνα 19: Ταφικό τοπίο Ρουσσόλακκου. Copyrighted.

Εικόνα 20: Κάτοψη του Νεκροταφείου Γουρνιών από το Βορρά. Soles, J.S. 1992. The Prepalatial Cemeteries at Mochlos and Gournia and the House Tombs of Bronze Age Crete. Hesperia Supplement XXIV. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (5/5)

Εικόνα 21: Κάτοψη του νεκροταφείου του Μόχλου. Soles, J.S. 1992. The Prepalatial Cemeteries at Mochlos and Gournia and the House Tombs of Bronze Age Crete. Hesperia Supplement XXIV. Princeton, New Jersey: American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted.

Εικόνα 22: Σφραγιστικό δαχτυλίδι από το νησί Μόχλος της Κρήτης. Εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου. Seager, R.B. 1912. Explorations in the Island of Mochlos. Boston and New York: The American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted. <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/f0/8c/54/f08c54c4a69a820345aa7d381f246b9c.jpg>

